

ΤΟ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΟ ΣΤΡΙΨΙΜΟ*

Ἄπό ὅλα τὰ ἐρωτήματα τὰ σχετικά μέ τή μεταφορά, τὰ ὅποια ἐνδιαφέρουν τόν θεωρητικό τῆς λογοτεχνίας ἢ τό φιλόσοφο τῆς αἰσθητικῆς, τό κυριότερο — δηλαδή τό πρῶτο καί τό οὐσιώδες — εἶναι, φυσικά, τί εἶναι μεταφορά; Γιά νά δώσουμε μιάν ἐπαρκή περιγραφή τῆς μεταφορᾶς ὡς γλωσσικοῦ φαινομένου, πού πάνω της νά βασίσουμε μιá περιγραφή τῆς μεταφορᾶς ὡς ποιητικοῦ φαινομένου, πρέπει νά ποῦμε ποιό εἶναι τό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τῶν μεταφορικῶν ἐκφράσεων, σέ τί διαφέρουν ἀπό τίς κυριολεκτικές, πῶς τίς ἀναγνωρίζουμε καί πῶς γνωρίζουμε τί σημαίνουν.

Δέν εἶναι εὐκόλο νά ποῦμε ἀκριβῶς ποιá εἶναι τὰ ζητήματα πού σχετίζονται μέ αὐτό τό πρόβλημα. Ὑπάρχουν διάφοροι τρόποι περιγραφῆς τῆς μεταφορᾶς — μερικοί ἀπό αὐτούς ἔχουν ἀρχαιότατη καταγωγή — πού εἶναι τόσο γνωστοί καί πού ἐπαναλαμβάνονται μέ τόση πεποίθηση ἀπό πολλούς

*Τίτλος τοῦ πρωτοτύπου: "The Metaphorical Twist". Πρωτοδημοσιεύτηκε στό περιοδικό *Philosophy and Phenomenological Research*, τόμος 22 (1962), σελ. 293 - 307. Ἡ μετάφραση δημοσιεύεται μέ τήν ἄδεια τοῦ ἐκδότη. © Philosophy and Phenomenological Research.

μελετητές, ώστε να δημιουργούν την εντύπωση ότι είναι όλοι σχεδόν ισόδυναμοι. Όμως, πιστεύω, ότι υπάρχει μιá σπουδαία διαφορά μεταξύ τους, και μέρος του σκοπού μου έδω είναι να τραβήξω μιá διαχωριστική γραμμή — να ξεχωρίσω τά πράγματα πιο καθαρά απ' ό,τι έχει γίνει ως τώρα. Θέλω να κάνω μιá διάκριση μεταξύ δύο προσεγγίσεων στο πρόβλημα της ανάλυσης της μεταφοράς, που θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε πραγματική (thing-approach) και λεκτική (word-approach).

Σύμφωνα με τή μιá από αυτές τις απόψεις, αν τή δοῦμε σε γενικές γραμμές, ο τροποποιητής (modifier) (όπως τόν ονομάζω) στη μεταφορά — για παράδειγμα, ή λέξη “μοχθηρός” στην έκφραση “ο μοχθηρός ήλιος” — διατηρεί τή συνηθισμένη του καταδηλωτική λειτουργία όταν μπαίνει στη μεταφορά και, έπομένως, συνεχίζει στο πλαίσιο της μεταφοράς να καταδηλώνει τά ίδια αντικείμενα που καταδηλώνει και όταν χρησιμοποιείται κυριολεκτικά. Η μεταφορά είναι, έτσι, μιá ενδιάθετη σύγκριση, μιá έλλειπτική παρομοίωση, και λέει στην πραγματικότητα πώς ο ήλιος είναι σαν τό μοχθηρό άνθρωπο. Σε τοῦτο τό πλαίσιο γίνεται αναφορά στο μοχθηρό άνθρωπο, όπως ακριβώς και στον ήλιο — υπάρχουν δηλαδή δύο αντικείμενα. Η μεταφορά, όπως είπε ο Johnson, “σου δίνει δύο ιδέες αντί για μιá”. Ο John Crowe Ransom έχει κατατάξει τις μεταφορές στους “Εισαγωγείς” που εισάγουν “ξένα αντικείμενα” στην “περίσταση”¹ — πιστεύω πώς είχε κατά νοῦ εκείνους τούς φανταχτερούς εισαγωγείς έξωτικῶν τροφίμων σαν τις τροῦφες ή τις ζαχαρωμένες μέλισσες. Η μεταφορά, κατά τή γνώμη του, σέρνει ένα ξένο και αναπάντεχο αντικείμενο μέσα στα συμφραζόμενα (γοητεύοντάς μας, θά έλεγε ο θεωρητικός του 18ου αιώνα, με τή χάρη και τήν πρωτοτυπία του) και με αυτό τόν τρόπο προσθέτει κάτι στην “τοπική ὑφή του ασυνάρτητου” (local texture of irrelevance) που ο Ransom θεωρεί τόσο οῦσιαστικό στοιχείο για τήν ποίηση.

Ας τό ονομάσουμε αυτό Θεωρία της Σύγκρισης Ἀντικειμένων. Σύμφωνα με τήν αντίπαλή της ἄποψη, τή Θεωρία της Λεκτικής Ἀντίθεσης, δέν υπάρχει καμιá τέτοια εισαγωγή ή σύγκριση, αλλά αντίθετα κάποιο ιδιαίτερο δεξιότηχνημα στη γλώσσα, ή κάποιο λεκτικό παιχνίδι που εμπλέκει δύο επίπεδα νοήματος στον ίδιο τόν τροποποιητή. Όταν ένα κατηγορημα συνδέεται μεταφορικά με κάποιο ὑποκείμενο, τό κατηγορημα χάνει τή συνηθισμένη του έκταση, επειδή αποκτᾶ μιá νέα ένταση (intension) — ίσως μιá ένταση, που δέν έχει σε κανένα άλλο πλαίσιο. Και αυτό τό στρίψιμο του νοήματος επιβάλλεται από πιέσεις ή αντιθέσεις, που ένυπάρχουν μέσα στην ίδια τή μεταφορά.

Σκοπεῦω να δώσω ὀρισμένους λόγους για τήν απόρριψη της Θεωρίας της Σύγκρισης Ἀντικειμένων, είτε στη γενική της μορφή είτε σε μιá ειδική μορφή, με τήν ὁποία έχει παρουσιαστεί πρόσφατα. Ὑστερα θα δώσω περισ-

σότερες ἐξηγήσεις γιά τή Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης καί θά τήν ὑπερασπίσω ἀπό μερικές πιθανές ἀντιρρήσεις.

I

Βέβαια, ὡς ἓνα σημεῖο, παραδέχομαι ὅτι δέν πειράζει ἂν μιλάμε γιά τίς μεταφορές ἀπό τή σκοπιὰ τοῦ ἀντικειμένου ἢ ἀπό τή σκοπιὰ τῆς σημασίας. Ἀλλά μόνον ὡς ἓνα σημεῖο. Ἔτσι, ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἡ λέξη “βάτα” εἰσάγεται μεταφορικά σέ κάποιο πλαίσιο, ὅπως λ.χ. ἡ ἀναφορά στίς

καθατήριες παγερές φωτιές
πού ἔχουν τά ρόδα φλόγα τους, τά βάτα ἔχουν ἀθάλη(α)
(
frigid purgatorial fires
Of which the flame is roses, and the smoke is briars.)

στό “East Coker”.²

Μποροῦμε νά ἀρχίσουμε τήν ἐξήγησή μας εἴτε σέ μιά γλώσσα-ἀντικείμενο (μιλώντας γιά τά χαρακτηριστικά τῶν βάτων) εἴτε σέ μιά μεταγλώσσα (μιλώντας γιά τίς παραδηλώσεις τῆς λέξης “βάτα”). Μποροῦμε νά ποῦμε “Τά βάτα μποροῦν νά γδέρνουν τούς ἀνθρώπους, νά καθυστεροῦν τήν πορεία τους, νά γίνονται τσιμπούκια”, κλπ. Ἡ μποροῦμε νά ποῦμε “Ἡ λέξη ‘βάτα’ παραδηλώνει ὀρισμένες ιδιότητες ὅπως: νά γδέρνει, νά καθυστερεῖ πορεῖες, νά γίνεται τσιμπούκια”, κλπ. Ἀλλά παρ’ ὅλο πού αὐτοί οἱ δύο τρόποι ὀμιλίας ἔχουν κοινά σημεῖα, ἐφόσον ἐν μέρει οἱ παραδηλώσεις τῆς λέξης προέρχονται ἀπό ὅ,τι εἶναι γενικά ἀληθές γιά τά ἀντικείμενα, δέν συμπίπτουν ἐντελῶς.

Διότι οἱ παραδηλώσεις ἐξαρτῶνται ὄχι μόνον ἀπό τίς ιδιότητες πού τό ἀντικείμενο ἔχει πραγματικά ἀλλά καί ἀπό ἐκεῖνες πού γενικά πιστεύεται ὅτι ἔχει— ἀκόμα καί ἂν αὐτή ἡ ἐντύπωση εἶναι λανθασμένη. Αὐτό, λοιπόν, εἶναι τό πρῶτο μου ἐπιχείρημα κατά τῆς Θεωρίας τῆς Σύγκρισης Ἀντικειμένων — ὅτι μιά συνεπής ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς θεωρίας θά παρήγε λανθασμένες ἢ ἐλλειπεῖς ἐξηγήσεις μεταφορῶν στίς περιπτώσεις ἐκεῖνες ὅπου ὁ τροποποιητής ἔχει παραδηλώσεις, πού ἰσχύουν γι’ αὐτό τό πλαίσιο, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν εἶναι συνηθισμένα γνωρίσματα τῶν ἀντικειμένων στά ὁποῖα ἀναφέρονται. Γιά παράδειγμα, μέρος τοῦ σημαντικοῦ περιθωριακοῦ νοήματος τῶν “βάτων” στό ποίημα τοῦ Eliot προέρχεται, βεβαίως, ἀπό τόν τρόπο πού τό ἀκάνθινο στεφάνι ἐμφανίζεται στίς ἱστορίες γιά τόν Χριστό. Καί ἐντελῶς ἄσχετα ἀπό τήν ἱστορική της ἀλήθεια, ἡ ὑπαρξη αὐτῆς τῆς θρησκευτικῆς ἀρκεῖ γιά νά δώσει στή λέξη αὐτό τό νόημα. Ἐάν, κατά τήν ἐξήγηση αὐτοῦ τοῦ στίχου, περιοριστοῦμε σέ ὅ,τι γνωρίζουμε γιά τά βάτα, δέν θά τόν κατανοήσουμε πλήρως.

Τό δεύτερό μου ἐπιχείρημα κατά τῆς Θεωρίας τῆς Σύγκρισης Ἀντικειμένων εἶναι ὅτι ἀπό τή στιγμή πού ἀναλαμβάνουμε νά βροῦμε ἢ νά προμηθεύσουμε τό ἀντικείμενο πού θά συγκριθεῖ μέ τό ὑποκείμενο τῆς μεταφοῦς (δηλαδή, σύμφωνα μέ τήν ὀρολογία τοῦ I. A. Richards, τό “ὄχημα” πού πάνω του θά κυλήσει) ἀνοίγουμε τήν πόρτα σέ κείνον τό χείμαρρο τῆς ἰδιόρρυθμης εἰκονοπλασίας, ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα ἐμπόδια πού παρεμβάλλονται ἀνάμεσα στόν ἀναγνώστη καί στό ποίημα. Ἐξετάσουμε ἕνα ἀκόμη ἀπό τά παραδείγματα πού ἀναλύει ὁ Ransom, τούς στίχους γιά τό ξίφος τοῦ Βρούτου, στό λόγο τοῦ Ἀντωνίου:

Κοιτᾶτε πῶς τό αἷμα τοῦ Καίσαρα τό ἀκολούθησε
 Σάν νά ὄρμησε ἔξω γιά νά βεβαιωθεῖ
 Ἐάν ὁ Βροῦτος ἦταν πού βάρεσε τόσο ἄσπλαχνα ἢ ὄχι(θ)
 (Mark how the blood of Caesar follow'd it,
 As rushing out of doors, to be resolv'd
 If Brutus so unkindly knock'd or no)

(III, ii, 178). Ὁ Ransom μιλάει γιά τή “μετάθεση” ἀπό τό περιεχόμενο (tenor) (τό αἷμα) σ' ἕνα “νεαρό ὑπηρέτη” πού ἀνοίγει τήν πόρτα, ὅπου ὁ ὑπηρέτης εἶναι τό ὄχημα.³ Ὅμως εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δέν ὑπάρχει κανένας ὑπηρέτης σ' αὐτούς τούς στίχους, ὅπως δέν ὑπάρχει κανένας ἀγουροξυπνημένος οἰκοδεσπότης ἢ κανένας ἀγρότης πού σέ λίγο θά πάει στόν πόλεμο, ξεσηκωμένος ἀπό τόν Paul Revere. Ποῦ βρέθηκε ὁ ὑπηρέτης; Ἡ ὀρολογία “περιεχόμενο-ὄχημα”, μέ τήν ὑποκείμενη προϋπόθεσή της, ὅτι ἡ μεταφορά πρέπει νά εἶναι σύγκριση, βάζει σέ πειρασμό τόν ἐξηγητή, ὅταν δέν μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τό ὄχημα, νά τό ἐφεύρει· καί ἔτσι ἐμφανίζεται ὁ νεαρός ὑπηρέτης. Ἀλλά τό “ὄρμησε ἔξω”, ὅταν ἀφορᾶ τό αἷμα τοῦ Καίσαρα, δέν εἶναι καί πολύ συνώνυμο μέ τό “ὑπηρέτης πού ὄρμησε ἔξω”. Καί ὁ ἐξηγητής πρέπει νά ἔχει τό νοῦ του στήν πρώτη ἔννοια, ὄχι στήν ἐπιπλέον ἔννοια πού εἰσάγεται — καλή περιγραφή — ἀπό τή δική του φαντασία. Ἀναφερόμενος σέ μιᾶ χαρακτηριστική μεταφορά τοῦ Samuel Johnson: “Ὁ Χρόνος, ἀπ' ὄλους τούς τρόπους τῆς ὑπαρξῆς, εἶναι ὁ πιό πειθήνιος στή φαντασία”, ὁ William K. Wimsatt, Jr. λέει: “Δέν χρειάζεται νά φανταστοῦμε τόν Χρόνο σάν κάποιο οἰκονόμο, πού ὑποκλίνεται στόν ἀφέντη του, τή Φαντασία”.⁴

Τό τρίτο μου ἐπιχείρημα κατά τῆς Θεωρίας τῆς Σύγκρισης Ἀντικειμένων εἶναι ὅτι ὀδηγεῖ σ' ἐκείνην τήν ἀτυχῆ θεωρία τῆς “καταλληλότητας”. Ἐάν ἡ μεταφορά εἶναι σύγκριση, μποροῦμε νά ρωτήσουμε ἂν ἡ σύγκριση εἶναι “κατάλληλη” ἢ “παρατραβηγμένη”. Τό βλέπουμε αὐτό στόν, κατά τόν Ἀριστοτέλη, τέταρτο τύπο κακοῦ γούστου, συγκεκριμένα στήν ἀντίρρησή του γιά τή φράση τοῦ Γοργία *χλωρά καί ἔναιμα τά πράγματα*.^{5(γ)} Ἐάν θεωρήσουμε ὅτι τά λόγια τοῦ Μάκβεθ (II, iii),

μέ τίς λεπίδες τους
 άπάνθρωπα μ' αίμα πηχτό ντυμένες (δ)
 (their daggers
 Unmannerly breech'd with gore)

συγκρίνουν ματωμένα μαχαίρια μέ ντυμένα πόδια, και άν έρευνήσουμε τήν καταλληλότητα τής σύγκρισης, πιθανόν νά ποϋμε και μεΐς (όπως ό κριτικός τοϋ 19ου αιώνα, τόν όποιο αναφέρει ό Cleanth Brooks⁶) ότι ό Σαίξπηρ “μᾶς άηδιάζει μ' αυτή τή σύγκριση πού έπιχειρεί”. “Όμως τό σωστό έρώτημα είναι τί σημαίνουν οί λέξεις — τί ιδιότητες αποδίδονται στά μαχαίρια μέσα από τά περιθωριακά νοήματα τοϋ μεταφορικού κατηγορήματος. Δέν έχει καμιά σημασία άν τά ματωμένα μαχαίρια έν γένει περιγράφονται καλά μ' αυτό τόν τρόπο· τό έρώτημα είναι τί μαθαίνουμε έμεΐς από αυτή τήν περιγραφή για τοϋτα τά μαχαίρια και για τό ρόλο τους σέ όλη τήν Ιστορία — ή για τόν όμιλητή πού τά περιγράφει μ' αυτό τόν τρόπο.

Γιά νά θέσουμε τό σημείο αυτό πιό γενικά: “Ας υποθέσουμε πώς ό ποιητής λέει: “Η αγαπημένη μου είναι ό Schopenhauer μου”. Σύμφωνα μέ τή Θεωρία Σύγκρισης πρέπει νά ρωτήσουμε τί κοινό έχουν ή αγαπημένη του και ό Schopenhauer. Άλλά δέν γνωρίζουμε τήν αγαπημένη του, κι έτσι πώς μπορούμε νά απαντήσουμε σ' αυτή τήν έρώτηση μέχρις ότου μᾶς πεί, μέσα από τήν ίδια τή μεταφορά, πώς είναι; Τό σωστό έρώτημα είναι ποιά από τά νοήματα πού μπορεί νά έχει ή λέξη “Schopenhauer” μπορούν νά άφοροϋν τήν αγαπημένη, και δέν αποκλείονται από τά συμφραζόμενα.

II

Οί γενικές μου αντιρρήσεις στή Θεωρία Σύγκρισης Άντικειμένων ισχύουν, πιστεύω, έξίσου και για τήν πολύ ένδιαφέρουσα μορφή αυτής τής θεωρίας, πού πρότεινε ό Paul Henle μέ τίτλο: ή Θεωρία τής Εϊκονιστικής Σημασίας (Iconic Signification Theory).⁷ Ό Henle στήν πραγματικότητα φαίνεται νά θέλει νά υποστηρίξει και τίς δυό θεωρίες πού έχω αναφέρει. “Όμως ή δική του άπόδοση τής Θεωρίας τής Λεκτικής Άντίθεσης περιγράφεται μέ αναφορά στήν αντίδραση τοϋ άναγνώστη — στό “σόκ” του από τή “σύγκρουση τών νοημάτων”.⁸ Έγώ προτιμώ νά παρουσιάσω τή θεωρία σαν θεωρία όχι τοϋ άποτελέσματος τής μεταφοᾶς, αλλά τής γλωσσικής δομής πού προκαλεί αυτό τό άποτέλεσμα — δηλαδή τής ίδιας τής “σύγκρουσης τών νοημάτων”. Ό Henle λέει λίγα πράγματα για τοϋτο, και δέν έξηγεΐ τή σχέση πρός τήν άλλη του, τήν κύρια, θεωρία — μάλιστα δέν έξηγεΐ γιατί νά ύπάρχει καν κάποιο σόκ ή κάποια σύγκρουση, εάν ή άλλη θεωρία είναι σωστή.

Ό Henle πιστεύει ότι “ύπάρχει ένα εϊκονιστικό στοιχείο στή μεταφορά” και θέλει νά αναλύσει τίς μεταφορικές κατηγορήσεις μέ βάση τήν έννοια

τοῦ εἰκονιστικοῦ σημείου. Στό παράδειγμά του ἀπό τόν Keats “σκέψεις μί-
σους τυλίγουν τήν ψυχή μου μέ σκοτάδι” (hateful thoughts enwrap my soul
in gloom) ὑπάρχουν, λέει, δύο σχέσεις: Πρῶτον ἡ λέξη “τυλίγουν” σημαίνει
μιάν ὀρισμένη πράξη — “τύλιγμα σ’ ἓνα μανδύα”. Δεύτερον, αὐτή ἡ πράξη
γίνεται ἓνα εἰκονιστικό σημεῖο ζόφου.⁹ “Στή μεταφορά, μερικοί ὄροι συμ-
βολίζουν τήν εἰκόνα (icon) καί ἄλλοι συμβολίζουν αὐτό πού εἰκονίζεται.”¹⁰

Μποροῦμε νά ἀρχίσουμε ρωτώντας μέ ποιόν τρόπο ὁ μανδύας βρέθηκε
στήν ἐξήγηση. Ἡ Εἰκονιστική Θεωρία φαίνεται νά εἰσάγει κάποιο εἶδος
ξένου ἀντικειμένου — ὅπως τό νεαρό ὑπηρέτη τοῦ Ransom — καί ἔτσι ἀντι-
μετωπίζει τίς δυσκολίες τῆς θεωρίας τῆς εἰσαγωγῆς. Ὁ Henle ἔχει ἀκόμη
ἐνδώσει καί στό δόγμα “περί καταλληλότητος”, τό ὁποῖο, ὅπως εἶπα, ἡ
Θεωρία τῆς Σύγκρισης τό παρουσιάζει τουλάχιστον ἐλκυστικό. Ἔτσι, λέει,
“δέν θά ἦταν σωστό νά ποῦμε ὅτι σκέψεις μισητές *παγίδεψαν* τήν ψυχή στό
σκοτάδι”, γιατί οἱ παγίδες “εἶναι ὅλες μυτερές, μέ καθορισμένες πλευρές, καί
αὐτό καταστρέφει τήν ἀντιστοιχία μέ τό σκοτάδι.”¹¹ Ἴσως δέν εἶναι σωστό
νά δώσω τόση ἔμφαση σ’ αὐτήν τήν παρατήρηση, ἀλλά πρέπει νά ὁμολογή-
σω ὅτι θά γενικευόταν σέ μιᾶ ἰδιαίτερα παράξενη ἀρχή τῆς λογοτεχνικῆς
κριτικῆς. Γνώμη μου εἶναι πῶς τό ἐρώτημα ἂν τό “καλύπτω” ἢ τό “παγιδεύω”
ἀποτελεῖ καλύτερο εἰκονιστικό σημεῖο γιά τό σκοτάδι, εἶναι ἓνα ἐρώτημα
πού δέν ἐπιδέχεται ἀπάντηση, καί εἶναι εὐτύχημα πού δέν χρειάζεται νά τό
θέσουμε. Ἄν ὁ ὁμιλητής στό ποίημα εἶχε παγιδευτεῖ μᾶλλον παρά καλυφθεῖ
ἀπό τό σκοτάδι, τοῦτο ἀπλῶς θά ἔλεγε κάτι διαφορετικό γι’ αὐτό καί γιά τό
πῶς αἰσθανόταν καί γιά τό τί προκάλεσε τά αἰσθήματά του αὐτά. Καί θά
ἐξαρτιόταν ἀπό πολλά ἄλλα πράγματα ἂν ὅλα αὐτά ἔκαναν ἓνα καλύτερο
ἢ ἓνα χειρότερο ποίημα.

Ὁ Henle ἀναφέρει ἓνα ἀπό τά παραδείγματα τοῦ Ἀριστοτέλη σχετικά μέ
τόν τρόπο πού τό *ἀνάλογο*ν μπορεί νά ἀντιστραφεῖ: ἓνα ἄλλο εἶναι ὅτι μπο-
ροῦμε νά ποῦμε πῶς ἡ ἀσπίδα εἶναι ἢ κούπα τοῦ Ἄρη ἢ πῶς ἡ κούπα εἶναι
ἢ ἀσπίδα τοῦ Διόνυσου.¹² “Ὅτι μιᾶ τέτοια ἀντιστροφή εἶναι δυνατή εἶναι,
φυσικά, ἀποτέλεσμα τοῦ εἰκονιστικοῦ χαρακτήρα τῆς μεταφορᾶς”, λέει ὁ
Henle.¹³ Καί ἴσως αὐτό εἶναι ἐπακόλουθο μιᾶς ὁποιασδήποτε Θεωρίας τῆς
Σύγκρισης Ἀντικειμένων, διότι ἂν τό Α μπορεί νά συγκριθεῖ μέ τό Β, γιατί
ὄχι καί τό Β μέ τό Α; Καί μιᾶ δήλωση ὁμοιότητας εἶναι ἰσοδύναμη μέ τήν
ἀντίστροφή της. Ἀλλά, ἐάν πράγματι ἡ θεωρία ἔχει τέτοια ἐπακόλουθα,
τότε αὐτό εἶναι μιᾶ καίρια ἀντίρρηση ἐναντίον της. Βέβαια ὁ Henle κατα-
λαβαίνει ὅτι ὑπάρχει κάποια δυσκολία καί ἔτσι λέει ὅτι, ἂν καί οἱ μεταφο-
ρές εἶναι πάντα ἀναστρέψιμες, μερικές φορές “ὁ τόνος τοῦ αἰσθήματος εἶναι
διαφορετικός”. Δέν νομίζω ὅτι αὐτό φτάνει: ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ “αὐτός
ὁ ἄνθρωπος εἶναι λιοντάρι” καί τοῦ “αὐτό τό λιοντάρι εἶναι ἄνθρωπος”¹⁴
ἔγκειται σ’ αὐτό πού οἱ διαφορετικοί τροποποιητές ἀποδίδουν στή δύο ὑπο-

κείμενα. Σύμφωνα με τή Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης δέν ἔπεται ὅτι ἐπειδή Α εἶναι μεταφορικά Β, ἄρα καί Β εἶναι μεταφορικά Α. Αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ διαφορά μεταξύ μεταφορᾶς καί Ἀριστοτελικοῦ ἀναλόγου, ἡ συσχετικῆς παρομοίωσης — ἔστω κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης πίστευε ὅτι ἡ διαφορά δέν εἶναι μεγάλη. Καί στά σίγουρα ἡ Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης εἶναι σωστή ὡς πρός τοῦτο τό ἐπακόλουθο, ἐνῶ ἡ Εἰκονιστική Θεωρία εἶναι φανερά λάθος, ἂν συνεπάγεται ὅτι ὅταν ἀποκαλοῦμε τούς ἀνθρώπους λιοντάρια καί τά λιοντάρια ἀνθρώπους καί στίς δύο περιπτώσεις τούς ἀποδίδουμε τίς ἴδιες ιδιότητες.

Μιά ἄλλη ἀντίρρηση μπορεῖ, νομίζω, νά διατυπωθεῖ δίκαια κατά τῆς Θεωρίας τῆς Εἰκονιστικῆς Σημασίας. Θά πρέπει νά θεωρεῖται προτέρημα μιᾶς θεωρίας τῆς μεταφορᾶς, ἂν μπορεῖ νά ἀναλύσει τή μεταφορά μέ τούς ἴδιους ὅρους πού ἰσχύουν καί γιά τό ὀξύμωρο. Αὐτό εἶναι οἰκονομία στή Θεωρία καί ταιριάζει μέ τίς βαθιές ὁμοιότητες πού εἶναι προφανές ὅτι ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς δύο τύπους ἔκφρασης. Ἡ Εἰκονιστική Θεωρία λοιπόν σέ τοῦτο τό σημεῖο ἀντιμετωπίζει δυσκολίες, διότι φαίνεται ὅτι στήν περίπτωση τοῦ ὀξύμωρου δέν μπορεῖ νά λειτουργήσῃ. Στήν ἔκφραση “βουβή κραυγή” (ἂν μποροῦμε νά πάρουμε αὐτή τήν ἔκφραση γιά παράδειγμα), θά ἔπρεπε νά ποῦμε ὅτι ἕνα βουβό πρόσωπο γινόταν τό εἰκονιστικό σημεῖο ἑνός πράγματος πού δέν εἶναι βουβό: τό ἄηχο γίνεται σημεῖο γιά τόν ἤχο. Αὐτό δέν πείθει καί πολύ. Ἡ ἀλήθεια φαίνεται νά εἶναι ὅτι στό ὀξύμωρο ἔχουμε τό ἀρχέτυπο, τήν πιό φανερή καί ἔντονη μορφή, τῆς λεκτικῆς ἀντίθεσης.

III

Ἐάν ἀφήσουμε τά ἀντικείμενα, τά ἀναφερόμενα τῆς μεταφορᾶς, καί ἐξετάσουμε τίς σημασίες τῶν ἴδιων τῶν λέξεων, πρέπει νά ψάξουμε γιά τή μεταφορικότητα τῆς μεταφορᾶς, ἄς τό ποῦμε ἔτσι, σέ κάποιο εἶδος σύγκρουσης, τό ὁποῖο δέν ὑπάρχει στίς κυριολεκτικές ἔκφράσεις. Μποροῦμε, νομίζω, νά δοῦμε ἀμέσως ὅτι μία τουλάχιστο κατεύθυνση πρός τήν ὁποία ἐρευνήθηκε αὐτή ἡ σύγκρουση δέν ὀδηγεῖ πουθενά. Ἡ προσέγγιση αὐτή ἀντιπαρβάλλει τή σημασία τῆς ἴδιας τῆς ἔκφρασης μέ τήν ἰδέα, πού ἔχει στό νοῦ του ὁ ὁμιλητής (ἢ ὁ συγγραφέας). Ἔτσι ἂν ποῦμε ὅτι Α εἶναι Β μεταφορικά, λέμε πῶς Α εἶναι Β χωρίς νά τό ἐννοοῦμε — ἡ μεταφορά εἶναι κάποιο εἶδος εἰρωνείας.¹⁵ Ἐδῶ γίνεται σιωπηρὰ κάποια ἔκκληση στήν πρόθεση, καί ἡ Θεωρία πάσχει ἀπ’ ὅλα τά κακά πού σχετίζονται μ’ αὐτήν τήν ἰδέα. Δέν ἀποφασίζουμε ὅτι κάποια λέξη σ’ ἕνα ποίημα χρησιμοποιεῖται μεταφορικά ἐπειδή ξέρουμε τί σκεφτόταν ὁ ποιητής· μᾶλλον ξέρουμε τί σκεφτόταν ἐπειδή βλέπουμε ὅτι ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται μεταφορικά. Οἱ ἐνδείξεις γι’ αὐτό

τό γεγονός πρέπει κατά κάποιον τρόπο νά βρίσκονται μέσα στό ίδιο τό ποίημα, ἀλλιώτικα σπάνια θά μπορούσαμε νά διαβάσουμε ποίηση.

Ἐπίσης κάποιος ὑπαινιγμός μιᾶς παρόμοιας ἀποψηστικῆς ἐκθεστικῆς μεταφορᾶς πού βρίσκεται στό πρόσφατο βιβλίο τῆς Isabel Hungerland.¹⁶ Στή μεταφορά, λέει, “Πρέπει νά ὑπάρχει κάποιο ἐξακριβώσιμο σημεῖο στήν παρέκκλιση ἀπό, ἢ στήν παραβίαση τῆς συνηθισμένης χρήσης — ἢ, γιά νά τό ποῦμε μ’ ἄλλα λόγια, ἡ παραβίαση πρέπει νά εἶναι ἐσκεμμένη”. Ἐκτοτε ἡ Hungerland ἔχει πεῖ ὅτι ἡ δεύτερη πρόταση σ’ αὐτό τό χωρίο ἦταν ἀποτελεσματικό ἀπροσεξίας. Τό ἀναφέρω ἀπλῶς γιά νά τονίσω ὅτι οἱ δύο προτάσεις στά σίγουρα δέν εἶναι καθόλου ἰσοδύναμες, ἐφόσον εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχουν τυχαῖες ἢ ἀθέλητες μεταφορές.¹⁷

Ἡ ἀντίθεση, λοιπόν, πού κάνει μιάν ἐκφραση μεταφορική βρίσκεται μέσα στήν ἴδια τή νοηματική δομή. Ἐχῶ ἤδη ἀναπτύξει ἀλλοῦ τά κύρια χαρακτηριστικά μιᾶς τέτοιας Θεωρίας τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης,¹⁸ ἀλλά θά ἠθελα νά τά ἀνακεφαλαιώσω μέ συντομία ἐδῶ. Ἐγραψα τότε ὅτι ἡ δυνατότητα τῆς μεταφορικής λειτουργίας — οἱ εὐκαιρίες πού μιᾶς δίνει μία ζωντανή γλώσσα νά παίξουμε μέ τά νοήματα μ’ αὐτόν τόν ἰδιαίτερο τρόπο — ἐξαρτᾶται ἀπό μία αἰσθητή διαφορά μεταξύ δύο συνόλων ἰδιοτήτων στήν ἔνταση, ἢ σημασία, ἑνός γενικοῦ ὄρου: πρῶτον, ἐκεῖνες οἱ ἰδιότητες πού (τουλάχιστον στό δεδομένο πλαίσιο) θεωροῦνται ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιά τή σωστή χρήση τοῦ ὄρου μέ μιᾶ ἐιδική σημασία (αὐτές εἶναι οἱ ὀρίζουσες, ἢ οἱ κύριες, ἰδιότητες ἢ τό κεντρικό νόημα τοῦ ὄρου σέ ἕνα τέτοιο πλαίσιο)· δεύτερον, ἐκεῖνες οἱ ἰδιότητες πού ἀνήκουν στό περιθωριακό νόημα τοῦ ὄρου, ἢ (ὅπως χρησιμοποιεῖ τή λέξη ὁ φιλόλογος) οἱ παραδηλώσεις του — ἰδιότητες πού ὁ ὁμιλητής μπορεῖ, στίς κατάλληλες περιπτώσεις, νά δείξει ὅτι ἀποδίδει σέ κάποιο ἀντικείμενο χρησιμοποιώντας τόν ὄρο χωρίς νά λέει ὅτι ἀκολουθεῖ κάποιον κανόνα, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο δέν θά ἀπέδιδε τόν ὄρο σ’ αὐτό τοῦ εἶδους τό ἀντικείμενο ἂν δέν εἶχε αὐτήν τήν ἰδιότητα. Εἶπα ὅτι ὅταν ἕνας ὄρος συνδυάζεται μέ ἄλλους μέ τρόπο ὥστε νά δημιουργεῖται λογική ἀντίθεση μεταξύ τοῦ κεντρικοῦ νοήματός του καί τοῦ κεντρικοῦ νοήματος τῶν ἄλλων ὄρων, τότε ἐκδηλώνεται αὐτή ἡ μετάθεση ἀπό τό κεντρικό στό περιθωριακό νόημα, πού μιᾶς δείχνει ὅτι ἡ λέξη πρέπει νά ἐκληφθεῖ μεταφορικά. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος πού μπορούμε νά τήν ἐννοήσουμε χωρίς παραλογισμό. Ὁ ὄρος “λογική ἀντίθεση” ἐδῶ περιλαμβάνει: μιάν ἀμεση ἀσυμβασιμότητα μεταξύ τῶν κύριων ἰδιοτήτων καί μιᾶ περισσότερο ἔμμεση ἀσυμβασιμότητα μεταξύ τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν τῶν ὄρων — ὅπως ὅταν ἡ ἐννοιά μας γιά τόν ἥλιο ἀποκλείει τή δυνατότητα τῆς ἐκούσιας συμπεριφορᾶς, πού προϋποτίθεται ἀπ’ τόν ὄρο “μοχθηρός”. Ἡ λογική ἀντίθεση εἶναι αὐτό πού δίνει στόν τροποποιητή τό μεταφορικό του στρίψιμο.

Μία μεταφορική ἀπόδοση, λοιπόν, περιλαμβάνει δύο πράγματα: μία ση-

μασιολογική διάκριση μεταξύ δύο επιπέδων νοήματος και μία λογική αντίθεση στο αυτό επίπεδο. Έτσι δέν υπάρχει περίπτωση ή λέξη “μοχθηρός”, σ’ ένα μεταφορικό πλαίσιο, νά καταδηλώνει μοχθηρούς ανθρώπους και νά τούς εισάγει μέ σκοπό νά γίνει κάποια σύγκριση. Τό τίμημα, πού πληρώνει γιά νά τῆς ἐπιτραπεῖ ή εἴσοδος σ’ αυτό τό πλαίσιο, εἶναι ὅτι πρέπει νά λειτουργεῖ ἐκεῖ γιά νά σημαίνει μόνο τά παραδηλούμενα χαρακτηριστικά της.

Αὐτή εἶναι ή ‘Απλή Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης, ὅπως τήν υπεράσπισα, και μοῦ φαίνεται ὡς ἓνα σημεῖο σωστή. Δηλαδή, πιστεύω, ὅτι τό φαινόμενο πού περιγράφει, ή μετάθεση ἀπό καταδήλωση σέ παραδήλωση, πράγματι συμβαίνει. Ἀλλά, φοβᾶμαι, ὅτι αυτό δέν ἀρκεῖ. Νομίζω τώρα ὅτι κάτι ἄλλο, πολύ σπουδαῖο, ἐπίσης συμβαίνει, σέ μερικές τουλάχιστον μεταφορές.¹⁹ Και γιά νά τό ἐξηγήσουμε πρέπει νά κάνουμε δύο διακρίσεις (ή τουλάχιστον νά τίς κάνουμε πιό σαφεῖς ἀπ’ ὅ,τι στήν πρώτη μορφή τῆς θεωρίας).

Θά συμφωνήσουμε ὅτι οἱ παραδηλώσεις μιᾶς λέξης, ή ὅποια ἀντιπροσωπεύει ἀντικείμενα ἐνός ὀρισμένου εἴδους, προέρχονται ἀπό τό σύνολο τῶν συμβεβηκότων πού ὑπάρχουν ή πού ἀποδίδονται σ’ αὐτά τά ἀντικείμενα. Ἄς ὀνομάσουμε τό σύνολο αὐτό τῶν συμβεβηκότων *δυνατικό φάσμα τῶν παραδηλώσεων* αὐτῆς τῆς λέξης. Σέ κάποια ὀρισμένη χρονική στιγμή, μέσα στήν ἱστορία αὐτῆς τῆς λέξης, ἴσως δέν ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ ὅλα αὐτά τά συμβεβηκότα. Σκεφτεῖτε ἰδιότητες χαρακτηριστικές δέντρων, πού ὅμως δέν εἶναι παροῦσες ἀναγκαστικά σ’ ὅλα τά δέντρα: ή ἰδιότητα τοῦ νά ἔχει φύλλα, κλαδιά και φλούδα στόν κορμό, νά κάνει σκιά, νά εἶναι ψηλό, λεπτό, εὐλύγιστο στόν ἄνεμο, δυνατό κ.ο.κ. Μερικές ἀπ’ αὐτές τίς ἰδιότητες, λ.χ. νά ἔχει φύλλα, νά κάνει σκιά, νά εἶναι ψηλό, εἶναι φανερό ὅτι ἀνήκουν στίς ἀναγνωρισμένες παραδηλώσεις τῆς λέξης “δέντρο” και εἶναι ἔτοιμες νά παίξουν τό ρόλο τους σέ συνηθισμένες μεταφορές. Μποροῦμε νά τίς ὀνομάσουμε *βασικές παραδηλώσεις*. Ἄλλες ἰδιότητες, ὅπως, ἴσως, νά ἔχει φλούδα στόν κορμό και νά εἶναι λεπτό, δέν φαίνονται νά εἶναι βασικές παραδηλώσεις, ἔστω και ἂν εἶναι ἀρκετά χαρακτηριστικές δέντρων ὥστε νά ἀνήκουν στό δυνατικό φάσμα παραδηλώσεων. Μπορεῖ νά εἶναι, ἄς τό ποῦμε ἔτσι, λανθάνουσες μέσα στή φύση τῶν πραγμάτων και νά περιμένουν τήν ἐνεργοποίησή τους — νά περιμένουν νά ἐνσωματωθοῦν ἀπό τή λέξη “δέντρο”, ὡς μέρος τοῦ νοήματός της σέ κάποια μελλοντική περίπτωση.

Ἡ πρώτη μου διάκριση, λοιπόν, εἶναι μεταξύ δύο συνόλων συμβεβηκότων — δέν εἶναι πολύ σαφής διάκριση και δέν μπορεῖ πάντοτε νά γίνει μέ σιγουριά, ἀλλά παρ’ ὅλα αὐτά μπορεῖ νά καθοριστεῖ ἀντικειμενικά. Ἡ δεύτερή μου διάκριση εἶναι μεταξύ δύο εἰδῶν μεταφορᾶς — και ὑπόκειται σέ παρόμοιους περιορισμούς.

Ἄς ἀρχίσουμε μέ τήν προσπάθεια νά διαιρέσουμε τίς μεταφορές σέ δύο

κατηγορίες. "Ας βάλουμε στην Κατηγορία I μεταφορές όπως "χαμογελαστός ήλιος" και "ή σελήνη που κρυφοκοιτάζει πίσω απ' τó σύννεφο". Σημειώνω ότι αυτές δέν είναι νεκρές μεταφορές — δέν είναι αυτό τó πρόβλημά μας έδω. Είναι ζωντανές αλλά και κάπως διαφορετικές απ' αυτές που θά μπορούσαμε νά κατατάξουμε στην Κατηγορία II: "ó μοχθηρός ήλιος", "άπειθάρχητος ήλιος", "πιστός ήλιος", "άστατη σελήνη". Αναγνωρίζουμε, άσφαλώς, πώς οί μεταφορές τής Κατηγορίας II είναι πιο ένδιαφέρουσες απ' αυτές τής Κατηγορίας I — πού, φυσικά, δέν σημαίνει ότι είναι και καλύτερες για κάθε ποιητικό πλαίσιο. Άλλά ποιά είναι ή διαφορά;

Τώρα, σύμφωνα μέ τήν Άπλή Θεωρία τής Λεκτικής Άντίθεσης, μπορούμε νά δώσουμε κάποια έξήγηση. Οί μεταφορές τής Κατηγορίας II είναι πιο πολύπλοκες απ' αυτές τής Κατηγορίας I. Φαίνεται ότι λένε περισσότερα για τó αντικείμενο. Ως περιγραφές είναι πιο άκριβεις, επιτρέπουν περισσότερες διαφοροποιήσεις. Άν ποδμε ότι ó ήλιος είναι "χαμογελαστός" ύπονοομε μιά πλατιά αντιπαραβολή μ' έναν ήλιο, πού, ίσως, δέν τά καταφέρνει νά χαμογελάσει ή πού είναι θυμωμένος και σφυροκοπάει τήν έρημο. Άλλά αν ποδμε τόν ήλιο "άπειθάρχητο", ύπονοομε μιά πιο σαφή διάκριση μεταξύ αυτής τής ιδιότητας και άλλων ιδιοτήτων, πού μπορούμε νά τις συλλάβουμε μέ ίση άκρίβεια: ύπακοή, συνέπεια, συμμόρφωση προς τις έπιθυμίες μας. Λοιπόν ή Θεωρία τής Λεκτικής Άντίθεσης, άκόμη και στην άπλή της μορφή, αφήνει περιθώριο για μιά διαβάθμιση πολυπλοκότητας, και έτσι, ίσως, μπορεί τουλάχιστον έν μέρος νά έξηγήσει τή διαφορά ανάμεσα στις δύο κατηγορίες. Και όμως, φαίνεται νά υπάρχει κάτι παραπάνω από αυτό.

Σέ τοδτο τó σημείο, συναντάμε ένα πραγματικά επικίνδυνο έρώτημα. Διότι μία άπάντηση πού φαίνεται άρκετά εύλογη είναι ή έξής: οί μεταφορές τής Κατηγορίας I είναι τετριμμένες και κοινές· οί μεταφορές τής Κατηγορίας II είναι καινούριες, όλο φρεσκάδα. Άν ύπάρχει άλήθεια σ' αυτήν τήν περιγραφή, μπορούμε νά τήν κερδίσουμε και νά τή διατηρήσουμε μόνο μέ κάποιο πολύ έπιδέξιο έλιγμό γύρω από κάτι σκόπελους πολύ άπατηλούς. Πρώτα πρώτα δέν πρέπει, πιστεύω, νά ύποθέσουμε ότι είναι θέμα άπλής επανάληψης. Ίσως τó "χαμογελαστός ήλιος" έχει χρησιμοποιηθεί πιο συχνά από τó "άστατη σελήνη", αλλά, έστω κι αν ήταν νά επαναλάβουμε τή φράση από τó *Ρωμαϊος και Ίουλιέττα* τόσο πού νά μᾶς κούραζε και νά μὴν μπορούσαμε νά δώσουμε προσοχή στό νόημά της, αυτό άκόμη και τότε δέν θά τήν έκανε τετριμμένη. Έν πάση περιπτώσει, αν ή έννοια τοδ τετριμμένου έχει σχέση μέ τή συχνότητα, δέν είναι αυτό πού δημιουργεί τή διαφορά στην περίπτωση μας. Κατά δεύτερο λόγο, όμως, ή φύση μᾶς όρισμένης μεταφορᾶς δέν μπορεί νά είναι άπόλυτα ανεξάρτητη από τή χρονολογία της στην Ιστορία τής άγγλικής λογοτεχνίας. Διότι, τó τί σημαίνει, ή μπορεί νά σημαί-

νει, σέ μιά δεδομένη στιγμή πρέπει νά ἐξαρτᾶται ὡς ἓνα σημεῖο ἀπό τά ἄλλα πλαίσια στά ὁποῖα ἔχουν ἐμφανιστεῖ οἱ λέξεις, καί ἀπό τό ποιές ἀνάλογες ἢ παράλληλες ἐκφράσεις ὑπάρχουν στή γλώσσα.

IV

Ἄς ὑποθέσουμε πῶς, ὅταν ἡ μεταφορά “ἡ ἄστατη σελήνη” (th’*inconstant moon*) γιά πρώτη φορά δημιουργεῖται στά ἀγγλικά, εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἡ λέξη “ἄστατη” χρησιμοποιεῖται μεταφορικά — ἢ τουλάχιστον ἡ πρώτη φορά πού ἀποδίδεται σ’ ἓνα ἄψυχο ἀντικείμενο. (Αὐτό, φυσικά, δέν ἀποκλείει τή δυνατότητα νά εἶχε ἀρχικά ἀποδοθεῖ *μόνο* σέ ἄψυχα ἀντικείμενα, λ.χ. στήν περιστροφική κίνησή τους· ἂν σέ κάποια στιγμή ἀπόκτησε ὡς πρωταρχικό τῆς νόημα τό ψυχολογικό νόημα, ἢ τό ἀναφερόμενο στή συμπεριφορά, τότε μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά τήν πρώτη μεταφορική χρήση μετά ἀπ’ αὐτήν τή στιγμή.) Σ’ αὐτήν τή στιγμή ἡ λέξη “ἄστατη” δέν ἔχει καμία παραδήλωση. Ὅταν, λοιπόν, συναντήσουμε τήν ἐκφραση “ἄστατη σελήνη”, συλλαμβάνουμε βέβαια τή λεκτική ἀντίθεση, ἀλλά ὅταν ψάξουμε γιά τίς σχετικές παραδηλώσεις βρίσκουμε τό δρόμο κλειστό. Πῶς νά τήν ἐξηγήσουμε; Ἡ σύνταξη τῶν συμφραζομένων καί ὁ γενικότερος τόνος πού ἐπικρατεῖ δικαιολογοῦν τήν ἀξίωση τῆς ἐκφρασης αὐτῆς νά ἔχει νόημα· ἐπομένως πρέπει νά προσπαθήσουμε νά τήν κάνουμε νά ἔχει νόημα. Ἐτσι ἐξετάζουμε τίς συμπτωματικές ἢ κατὰ συμβεβηκός ιδιότητες τῶν ἄστατων ἀνθρώπων γενικά καί ἀποδίδουμε αὐτές τίς ιδιότητες, ἢ ὅσο πιά πολλές ἀπ’ αὐτές μποροῦμε, στή σελήνη. Καί αὐτές οἱ ιδιότητες, πρὸς τό παρόν τουλάχιστον, γίνονται μέρος τοῦ νοήματος τῆς λέξης “ἄστατος”, ἐνῶ προηγουμένως ἦταν ιδιότητες μόνον αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Τότε μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ μεταφορά μετασχηματίζει μίαν *ιδιότητα* (πραγματική ἢ ἀποδιδόμενη) σέ *σημασία*. Καί ἂν, χρησιμοποιώντας αὐτή τήν ἄδεια, ἄλλοι ποιητές ἐβρискαν ἄλλες ἐφαρμογές γιά τή λέξη “ἄστατος”, οἱ ὁποῖες χρησιμοποιοῦσαν τίς ἴδιες ιδιότητες καί δημιουργοῦσαν παρόμοιες ἢ ἀλληλοεπικαλύπτουσες σημασίες, τότε αὐτές οἱ σημασίες θά μποροῦσαν νά συνδεθοῦν ἀρκετά στενά μέ τή λέξη, ὥστε νά σταθεροποιοῦνταν σχετικά, ὡς παραδήλωση αὐτῆς τῆς λέξης. Μ’ αὐτόν τόν τρόπο οἱ μεταφορές ὄχι μόνο θά ἐνεργοποιοῦσαν μία δυνάμει παραδήλωση, ἀλλά καί θά τήν ἐδραίωναν ὡς βασική.

Στό σημεῖο αὐτό ἔχουμε, τελικά, μιά θετική συνεισφορά τῆς Θεωρίας τῆς Σύγκρισης Ἀντικειμένων. Διότι ὀρθά λέει ὅτι μερικές φορές στήν ἐξήγηση τῆς μεταφορᾶς πρέπει νά ἐξετάσουμε τίς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων στά ὁποῖα ἀναφέρεται ὁ τροποποιητής. Μόνο πού αὐτά τά ἀντικείμενα δέν ἀναφέρονται γιά λόγους σύγκρισης: ἀναφέρονται ἔτσι ὥστε νά ἀποδοθεῖ σέ με-

ρικές από τις σχετικές ιδιότητές τους ένα νέο status, ως στοιχεία του νοήματος της λέξης.

“Ας υποθέσουμε ότι σε κάποια δεδομένη στιγμή στην ιστορία της αγγλικής γλώσσας υπάρχουν ήδη μεταφορές όπως “χαμογελαστός ούρανός”, “χαμογελαστή θάλασσα”, και “χαμογελαστός κήπος”. Ο τροποποιητής δεν μπορεί, φυσικά, να σημαίνει ακριβώς το ίδιο πράγμα σ’ όλες αυτές τις περιπτώσεις, αλλά θά υπάρχει κάποιο κοινό νόημα. Και ας υποθέσουμε ότι αυτό το κοινό νόημα έχει ήδη εδραιωθεί ως η παραδήλωση του “χαμογελαστός”. Όταν κάποιος ποιητής για πρώτη φορά μιλάει για το “χαμογελαστό ήλιο” τί θά συμβεί; Η λογική αντίθεση είναι ξεκάθαρη και έτσι πρώτα στρεφόμεστε προς τη βασική παραδήλωση του “χαμογελαστός” και την εφαρμόζουμε στον ήλιο (όπως λέει η απλή θεωρία της Λεκτικής Αντίθεσης). Αλλά παραπέρα δεν πάμε. Ίσως δεν μπορούμε να πάμε παραπέρα. Ίσως δεν μᾶς βιάζει κανείς να πάμε παραπέρα. Έν πάση περιπτώσει, βλέπουμε ότι είναι μεταφορά, και μπορούμε να τη διαβάσουμε σωστά, αλλά δεν θεωρούμε ότι δημιουργεί νόημα με τον ίδιο τρόπο όπως οι μεταφορές της Κατηγορίας II. Απλώς δανείζεται σημασία, βασιζόμενη σ’ αυτό που ήδη είναι εδραιωμένο και διαθέσιμο.

Μπορώ να δώσω ένα παράδειγμα της Αναθεωρημένης Θεωρίας με μία ενδιαφέρουσα μεταφορά που δανείστηκε από τον Paul Henle. Σ’ ένα από τα θρησκευτικά του κείμενα ο Jeremy Taylor λέει ότι “ο ενάρετος γάμος είναι πράγμα έντιμο και άρεστό στο Θεό”, ότι η χηρεία μπορεί να είναι “προσηνής και κόσμια όταν είναι στολισμένη με σοβαρότητα και καθαρότητα ψυχής”, αλλά ότι “ή παρθενία είναι ζωή άγγελική, τό σμάλτο της ψυχής...”.²⁰ Αυτή δεν ήταν η πρώτη μεταφορική χρήση της λέξης “σμάλτο”. Βλέπουμε στο *NED* [*New English Dictionary*, Oxford] ότι ο Donne, τό 1631, είχε ήδη χρησιμοποιήσει τη φράση “σμαλτωμένο μ’ αυτό τό ωραίο Λόγμα τῶν καλῶν Ἔργων” (enameled with that beautiful Doctrine of good Workes), και ότι ο Evelyn, τό 1670, είχε χρησιμοποιήσει τη φράση “σμαλτώνουν τό χαρακτήρα τους” (enamel their characters). Επιπλέον, ο Taylor ο ίδιος, στην άφιέρωσή του στο ἔργο του *Sermons*, μίλησε για “ἐκεῖνες τίς ἀλήθειες πού εἶναι τό σμάλτο και ἡ ωραιότητα τῶν ἐκκλησιῶν μας” (those truths which are the enamel and beauty of our churches). Ίσως αυτές οί χρήσεις είχαν ήδη καθιερώσει μερικές από τίς ιδιότητες του σμάλτου ως βασικές παραδηλώσεις της λέξης. Ίσως και ὄχι. Θά ἔπρεπε νά τό γνωρίζουμε αυτό ἂν ἐπρόκειτο νά ποῦμε ἀκριβῶς πόσο ὀριστικά ἀνήκει στην Κατηγορία II ἡ μεταφορά “τό σμάλτο της ψυχής” στο πλαίσιο του *Of Holy Living* του Taylor. Αλλά για τή δική μας ἐποχή ἡ κρίση μας μπορεί νά εἶναι πιό ἀσφαλής. Τό σμάλτο εἶναι σκληρό, ἀντέχει στά χτυπήματα και τήν τριβή, εἶναι διακοσμητικό και χρειάζεται ἐργασία και τεχνική. Θά ἔλεγα ὅτι μερικά ἀπ’ αὐτά δέν ἔχουν

καθιερωθεῖ πλήρως ὡς παραδηλώσεις τῆς λέξης. Ὅμως, ὅταν λέμε ὅτι ἡ παρθενία εἶναι τό σμάλτο τῆς ψυχῆς, στά σίγουρα θέλουμε νά ποῦμε (ὅπως τονίζει ὁ Henle) ὅτι εἶναι προστασία τῆς ψυχῆς καί ὅτι εἶναι τό τελευταῖο στολίδι σέ κάτι πού ἤδη εἶναι καλά καμωμένο. Ἔτσι, αὐτή ἡ μεταφορά δέν προωθεῖ ἀπλῶς λανθάνουσες παραδηλώσεις στό πρῶτο πλάνο τοῦ νοήματος, ἀλλά εἰσάγει μερικές ιδιότητες πού προηγουμένως δέν ἦταν μέρος τοῦ νοήματος.

Μοῦ φαίνεται ὅτι θά πρέπει ἴσως νά διακρίνουμε τουλάχιστον τρία στάδια σ' αὐτή τή μεταμόρφωση τοῦ νοήματος τῆς λέξης, ἔστω καί ἂν τά μεταβατικά σημεῖα δέν εἶναι τόσο ξεκάθαρα. Στό πρῶτο στάδιο ἔχουμε μιά λέξη καί ιδιότητες πού σίγουρα δέν εἶναι μέρος τῆς ἔντασης τῆς λέξης. Μερικές ἀπ' αὐτές τίς ιδιότητες διαθέτουν τά προσόντα γιά νά γίνουν μέρος τῆς ἔντασης, νά λάβουν κάποια θέση στό φάσμα τῶν παραδηλώσεων. Τά προσόντα εἶναι: πρέπει νά εἶναι ἀρκετά κοινές (πραγματικές ἢ ἀποδιδόμενες) ιδιότητες, χαρακτηριστικές ιδιότητες — ὄχι μόνο μέ τή στατιστική ἔννοια, ἀλλά φυσικά ἢ χαρακτηριστικά παροῦσες στά ἀντικείμενα στά ὁποῖα ἀναφέρεται ἡ λέξη. Ἔτσι, ἄς ὑποθέσουμε λ.χ. ὅτι κάποιος λέει ὅτι ἡ λευκότητα θά μπορούσε νά γίνει παραδήλωση τοῦ “σμάλτου”. Αὐτό, νομίζω, θά συνέβαινε ἂν ὅλα ἢ τά περισσότερα σμάλτα ἦταν λευκά, ἢ ἂν τό σμάλτο ἦταν συνήθως λευκό ἐκτός ἀπό ὀρισμένες περιπτώσεις ὅπου ἐπιδροῦν ἐξωτερικές συνθηκες, ἢ ἂν τό καλύτερο σμάλτο ἦταν λευκό, ἢ ἂν τά λευκότερα λευκά πράγματα ἦταν σμαλτωμένα πράγματα.

Ὅταν ἡ λέξη ἀρχίζει νά χρησιμοποιεῖται μεταφορικά σ' ἓνα ὀρισμένο πλαίσιο, τότε αὐτό πού προηγουμένως ἦταν μόνο μιά ιδιότητα μετατρέπεται, τουλάχιστον προσωρινά, σέ νόημα. Καί ἡ διαδεδομένη οἰκειότητα μ' αὐτή τή μεταφορά, ἢ μέ παρόμοιες, μπορεί νά καθιερώσει τήν ιδιότητα ὡς μέρος τοῦ νοήματος. Σ' αὐτό τό δεύτερο στάδιο, ἡ ιδιότητα αὐτή δέν ἔχει γίνε ἀκόμα ἀναγκαία προϋπόθεση γιά τή χρήση τῆς λέξης. Ἔστω κι ἂν ἡ λέξη “δέντρο” παραδηλώνει τό ὕψος, μπορούμε νά μιλήσουμε χωρίς καμιά ἀντίφαση γιά ἓνα χαμηλό δέντρο ἢ γιά ἓνα δέντρο-νάνο. Ὅμως, ἂν κάποιος ἔλεγε ὅτι τό δέντρο του εἶναι δέντρο “μ' ὅλη τή σημασία τῆς λέξης” (παράβαλε: “εἶναι ἄντρας μ' ὅλη τή σημασία τῆς λέξης”), θά εἴμασταν δικαιολογημένοι, νομίζω, νά σκεφτοῦμε πῶς λέει, μεταξύ ἄλλων, ὅτι τό δέντρο εἶχε φτάσει σέ κάποιο ὕψος, τουλάχιστον γιά τό εἶδος του.

Ὅταν ἡ παραδήλωση τυποποιεῖται ἔτσι σέ μερικά εἶδη πλαισίων, μπορεί νά μετατεθεῖ σ' ἓνα νέο status, ὅπου γίνεται ἀναγκαία προϋπόθεση γιά τή χρησιμοποίηση τῆς λέξης σ' αὐτό τό πλαίσιο. Στήν περίπτωση αὐτή συγκροτεῖ μιά καινούρια σταθερή σημασία. Αὐτό τό τρίτο στάδιο φαίνεται καθαρά στό παράδειγμα τῆς νεκρῆς μεταφορᾶς: ἡ “οὐρά” (tail)^(ε), ὅταν χρησιμοποιεῖται σέ σχέση μέ τά φῶτα τῶν αὐτοκινήτων, δέν ὀφείλει τίποτε στίς

οὐρές τῶν ζώων, καί τό νόημά της μπορεί νά τό μάθει κάποιος πού ποτέ του δέν ἄκουσε πώς τά ζῶα ἔχουν οὐρά. Βέβαια, δέν περνοῦν ὅλες οἱ μεταφορές σ' αὐτό τό τρίτο στάδιο, ἀλλά μέ μερικές αὐτό γίνεται πάντα.

Ἴσως κάποιο μέρος αὐτῆς τῆς ἱστορίας μπορούμε νά παρατηρήσουμε σέ λέξεις ὅπως “ζεστός” καί “κρύος” πού προέρχονται ἀπό τήν περιοχὴ τῶν αἰσθήσεων καί χρησιμοποιοῦνται σέ σχέση μέ τήν ἀνθρώπινη προσωπικότητα — ὅπως συμβαίνει σέ πολλές γλώσσες.²¹ Θά ἔλεγα ὅτι ἡ πρώτη ἀναφορά τοῦ “ζεστός” σέ ἄνθρωπο ἔπρεπε νά μεταβάλλει μερικές συμπτωματικές ιδιότητες ζεστῶν πραγμάτων σέ τμήμα ἑνός νέου νοήματος τῆς λέξης, ἔστω καί ἂν τώρα ἄνετα θεωροῦμε αὐτές τίς ιδιότητες ὡς παραδηλώσεις τοῦ “ζεστός”, λ.χ. τίς ιδιότητες ὅτι προσεγγίζεται εὐκόλα, ὅτι χαίρεται γιά τή γνωριμία, ὅτι εἶναι ἀνοιχτός. Αὐτές οἱ ιδιότητες ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ δυναμικοῦ φάσματος τῶν παραδηλώσεων τῆς λέξης “ζεστός” ἀκόμα καί πρὶν νά παρατηρηθοῦν σέ θερμά πράγματα, πράγμα πού μπορεί καί νά μὴ συνέβαινε πρὶν παρατηρηθοῦν σέ ἀνθρώπους, καί πρὶν κάποιος, ψάχνοντας γιά μιὰ λέξη πού θά περιέγραφε μεταφορικά αὐτούς τοὺς ἀνθρώπους, βρεῖ τή λέξη “ζεστός”. Ἀλλά ἔπρεπε νά ἀνακαλυφθεῖ ὅτι ἡ λέξη, ὅταν τή χρησιμοποιούσαμε στήν κατάλληλη μεταφορά, θά μπορούσε νά σημαίνει αὐτές τίς ιδιότητες, πρὶν μπορέσουν νά γίνουν μέρος τῶν βασικῶν παραδηλώσεων τῆς λέξης “ζεστός”. Τελικά, ἂν καί αὐτό δέν ἔχει συμβεῖ ἀκόμα, ἡ φράση “ζεστός ἄνθρωπος” θά μπορούσε νά χάσει τό μεταφορικό χαρακτήρα της, καί οἱ τωρινές παραδηλώσεις τοῦ “ζεστός” νά γίνουν ἕνα καινούριο κύριο νόημα. Στήν περίπτωση αὐτή θά εἶχαμε μιὰ νεκρὴ μεταφορά.

Ἐάν ἡ Ἀναθεωρημένη Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης εἶναι σωστή, τότε ἐξηγεῖ πάρα πολλά πράγματα. Ἐξηγεῖ πολύ καλύτερα ἀπό τήν ἀπλή θεωρία τό πόσο μπορεί ἡ μεταφορά νά ἐπεκτείνει τό λεκτικό μας ρεπερτόριο, πέρα ἀπό τίς δυνατότητες τῆς κυριολεκτικῆς γλώσσας.²² Ἐξηγεῖ τήν καινοτομία, τήν ἀλλαγὴ νοήματος, ἀκόμα καί μιὰ πολύ ριζικὴ ἀλλαγὴ. Παραδέχεται τό ἀπρόβλεπτο τῆς μεταφορᾶς, τίς ἐκπληκτικὲς ιδέες πού μποροῦν νά παρουσιαστοῦν ἀκόμη καί ἀπό μιὰ τυχαία παράθεση λέξεων. Δείχνει ὅτι ἡ μεταφορά μπορεί νά ἐξηγηθεῖ ἀντικειμενικά, ἐφόσον οἱ ιδιότητες τῶν πραγμάτων καί οἱ παραδηλώσεις τῶν λέξεων εἶναι ἐξακριβώσιμες μέ ἀντικειμενικὸ τρόπο, καί ὅτι οἱ διαφωνίες σχετικὰ μέ αὐτές μποροῦν καταρχὴν νά λυθοῦν. Ἐπίσης ἐξηγεῖ τό σχετικὰ δυσνόητο ἢ τήν ἀμηχανία πού πρὸς στιγμὴν προκαλοῦν οἱ μεταφορές τῆς Κατηγορίας II, πού γιά νά τίς κατανοήσει κανεὶς πλήρως μπορεί νά χρειαστεῖ κάμποσο χρόνο.

V

Φαίνεται ότι, στήν αναθεωρημένη της μορφή, ή θεωρία τής Λεκτικής 'Αντίθεσης πλησιάζει αρκετά τό στόχο τοῦ νά δώσει μιá ικανοποιητική περιγραφή τής μεταφορᾶς — ἐάν βέβαια μπορέσουμε νά τήν υπερασπίσουμε ἀπό δύο δυνατές μορφές ἀντίρρησης, οἱ ὁποῖες ἔχουν παρουσιαστεῖ στήν πρόσφατη βιβλιογραφία.

Ἡ πρώτη ἀντίρρηση μπορεῖ νά δοθεῖ ἀπό ἐκείνους πού ἀκολουθοῦν μιάν ἐκτασιακή (extensionalist) θεωρία τοῦ νοήματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς μιá ἐντασιακή θεωρία. Ἡ Θεωρία τής Λεκτικής 'Αντίθεσης δέν μπορεῖ νά δοθεῖ χωρίς νά μιλήσουμε γιά ιδιότητες (δηλαδή, χαρακτηριστικά καί σχέσεις) πού εἶναι ἀσυμβίβαστες μεταξύ τους· ἀλλά ὁ ὁπαδὸς τής ἐκτασιακῆς ἀποψῆς δέν πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν ιδιότητες. Δέν θά μπορούσαμε, ρωτάει, νά τὰ βολέψουμε χωρίς τήν ἐννοια τής ἀσυμβιβαστότητας καί νά θεωρήσουμε τίς μεταφορές μόνο μιá εἰδική περίπτωση ἀπλῶς *ψευδῶν* προτάσεων; Φυσικά εἶναι διαφορετικό πράγμα νά πεῖς πὼς κάποιος εἶναι φαλακρός, ὅταν δέν εἶναι, καί νά πεῖς πὼς εἶναι λιοντάρι, ὅταν δέν εἶναι. Ἀλλά, ἴσως, ή διαφορά εἶναι ὅτι τό δεύτερο μᾶς ἐκπλήσσει πιό πολύ, γίνεται πιό φανερά καί πιό βέβαια γνωστό ὅτι εἶναι ψευδές. Καταλαβαίνουμε πὼς θά μπορούσε ὁ ὁμιλητῆς νά κάνει λάθος σχετικά μέ τή φαλάκρα, ἀλλά δέν καταλαβαίνουμε πὼς θά συνέχεε ἕναν ἄνθρωπο μ' ἕνα λιοντάρι, καί, ἔτσι, εἶναι τό ἐντελῶς ἀπίθανο τής δεύτερης περίπτωσης (σέ σχέση μέ τήν τρέχουσα γνώση) πού μᾶς κάνει νά τήν ἀπορρίψουμε ὡς κυριολεξία καί νά τήν ἐκλάβουμε ὡς μεταφορά — αὐτό, μᾶλλον, παρά κάποια ἐσωτερική νοηματική ἀντίθεση.

Θά μπορούσαμε νά δώσουμε ἐπιχειρήματα γι' αὐτήν τή Θεωρία Ἀπιθανότητας τής μεταφορᾶς, καί μποροῦμε ἀκόμη νά τήν ὑποστηρίξουμε μέ παραδείγματα ὀρισμένων παραφθαρμένων περιπτώσεων μεταφορᾶς, πού μποροῦν νά ἀναλυθοῦν μ' αὐτό τόν τρόπο. Γιά παράδειγμα, κάποιος ἀστερευόμενος λέει: "Εἶχα πάει κάποτε στή Φιλαδέλφεια — ἀλλά ἦταν κλειστή".²³ Εἶναι αὐτό πραγματικά ἀντιφατικό; Πράγματι, ή λέξη "κλειστό" συνήθως, καί πιό σωστά, χρησιμοποιεῖται σέ σχέση μέ μεμονωμένες ἐπιχειρήσεις, ὅπως μαγαζιά καί μουσεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχουν πόρτες καί μποροῦν νά κλειδωθοῦν καί νά ἀμπαρωθοῦν. Ἀλλά, ἴσως, χωρίς νά παρατραβήξουμε τόν ὄρο, μιá ὀλόκληρη πόλη θά μπορούσε ἐπίσης νά κλείσει στήν κυριολεξία. Ἄς ὑποθέσουμε πὼς ἔτσι ἔχει τό πράγμα. Σ' αὐτή τήν περίπτωση τό ιδιόμορφο μεταφορικό ἀποτέλεσμα — ή δυσφήμιση τής ζωηρότητας τής νυκτερινῆς ζωῆς στή Φιλαδέλφεια — πρέπει νά ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἄμεση ἀπόρριψη τής δήλωσης αὐτῆς ὡς ψευδοῦς, ἐπειδή εἶναι τόσο παράλογα ἀπίθανη. Ὅμως, αὐτός ὁ λεκτικός ἐλιγμός, παρ' ὅλο πού συμβαίνει, δέν καλύπτει ὅλες τίς περιπτώσεις. Στό ἄλλο ἄκρο εἶναι τό ὀξύμωρο. Πρὶν λίγο καιρό, κάποιος

άρθρογράφος στο περιοδικό *Reporter* περιέγραψε τις φιλολογικές μορφές του κινήματος Beat σαν “συγγραφείς που δεν γράφουν που γράφουν” (writers who don't write who write). Αυτό δεν είναι απλώς άπιθανο. Και μοῦ φαίνεται ότι οί μεταφορές, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, ἔχουν κάτι ἀπό αὐτή τήν ἐνυπάρχουσα αὐτο-αμφισβήτηση, ἐντελῶς διαφορετικό ἀπό τό καλαμπούρι γιά τή Φιλαδέλφεια. Φυσικά πρέπει νά ὑπάρχουν ὀριακές περιπτώσεις, ὅπου ὑπάρχει μιά ὄχι πολύ παρατραβηγμένη δυνατότητα νά ἐκλάβουμε τόν τροποποιητή μέ τρόπο πού κυριολεκτικά ἀφορᾶ τό ὑποκείμενο: ἡ φράση, λ.χ., “bak'd with frost” στήν *Τρικυμία* τοῦ Σαίξπηρ (I, ii, 256), ὅπου τό “bak'd” (ζ) θά μπορούσε νά σημαίνει “βαρύ”, καί ἔτσι ὅλη ἡ ἔκφραση θά μπορούσε νά ἦταν κυριολεκτική τόν καιρό τοῦ Σαίξπηρ.²⁴

Ἡ δεύτερη ἀντίρρηση στή Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης μπορεί νά διατυπωθεῖ μέ τόν ἐξῆς τρόπο: ἀκόμα κι ἂν ὑπάρχουν ἀντιτιθέμενες ιδιότητες, στήν κοινή γλώσσα δέν εἶναι τόσο ἀποκρυσταλλωμένες ὡς ἀναφορές τῶν γενικῶν ὄρων, ὥστε νά ὑπάρχει καθαρῆ καί ὀξεῖα ἀντίφαση. Παραδεχόμεστε ὅτι “ἀδερφός” καί “ἀρσενικό ἀδέρφι” (male sibling) εἶναι σχεδόν τέλεια συνώνυμα ὡς πρὸς τά κύρια νοήματά τους (ἀγνοώντας τίς παραδηλώσεις τους), καί ἔτσι “θηλυκός ἀδερφός” εἶναι ἐσωτερικά ἀντιφατικό — ἂν καί βέβαια δέν ἔχει καί πολλή μεταφορά μέσα του. Ἡ θεωρία ὁμῶς ὑποστηρίζει ὅτι γιά τίς περισσότερες ἀπό τίς ἐνδιαφέρουσες λέξεις, οἱ κανόνες δέν εἶναι τόσο ξεκάθαροι, καί ἔτσι, ὅταν αὐτές οἱ λέξεις χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά, αὐτό δέν γίνεται ἐπειδή διαβλέπουμε τό ἀσυμβίβαστο τοῦ νοήματος στό ἐπίπεδο τῆς ἀναφορᾶς.

Ὁ καθηγητής Michael Scriven²⁵ ἔχει πεῖ ὅτι ἡ λέξη “λεμόνι” στήν πραγματικότητα δέν ἔχει καμιά ὀρίζουσα ιδιότητα, μέ τήν παραδοσιακή σημασία — δηλαδή ιδιότητα πού πρέπει νά εἶναι παρούσα, ἂν εἶναι νά χρησιμοποιήσουμε τή λέξη σωστά σέ σχέση μέ κάποιο ἀντικείμενο. Ἀναφέρει τόν ὀρισμό τοῦ λεξικοῦ Webster: “Ὁξινος καρπός δέντρου (citrus limonia) συγγενοῦς μέ τήν πορτοκαλιά”, καί αὐτό δέν φαίνεται νά δίνει ἀναγκαῖες προϋποθέσεις τοῦ νά εἶναι κάτι λεμόνι, ἀφοῦ δέν θά ἦταν ἀντιφατικό νά ποῦμε ὅτι τό λεμόνι βγαίνει πάνω σέ μιά μπανανιά ἢ ὅτι δέν βγαίνει πάνω σέ κανένα δέντρο. Ὁ Scriven, ὁμῶς, προχωράει παραπέρα, καί ἰσχυρίζεται ὅτι δέν ὑπάρχει οὔτε μιά ιδιότητα τῶν λεμονιῶν πού νά εἶναι ἀτομικά ἀναγκαῖα, ἐάν πολλές ἄλλες εἶναι παρούσες. Καί πιστεύει ὅτι αὐτό ἰσχύει γιά τούς περισσότερους γενικούς ὄρους στήν κοινή χρήση. Ἡ ἀναφορά τους εἶναι αὐτό πού ὀνομάζει “ἐννοίες-συμπλέγματα” (cluster concepts) καί πού ἔχουν “κριτήρια” χρήσης, ὄχι ὁμῶς καί ἀναγκαῖες συνθήκες.

Αὐτή ἡ σπουδαία ἰδέα, ἂν μπορεί νά ὑποστηριχθεῖ, θά ἔκανε ἀναγκαῖα μιά νέα διατύπωση τῆς Θεωρίας τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης, ὅπως τήν ἀνάπτυξη παραπάνω. Δέν θά κατάστρεφε τή θεωρία ἀφήνοντας νά ἐννοηθεῖ ὅτι ἂν ἡ

Θεωρία είναι αληθής, τότε ή λέξη “λεμόνι” δέν μπορεί νά χρησιμοποιηθεῖ μεταφορικά — πού προφανῶς μπορεί. Ὁ ἴδιος ὁ Scriven λέει ὅτι τό κυριολεκτικό νόημα ἔχει “ἓνα μετατοπιζόμενο σύνορο πέρα ἀπό τό ὁποῖο ὑπάρχει μόνο λανθασμένη χρήση καί μεταφορά”²⁶. Ἄν ή λέξη “λεμόνι” δέν ἔχει ἀναγκαῖες συνθήκες, τότε δέν μπορεί νά τοποθετηθεῖ σ’ ἓνα λεκτικό πλαίσιο ὅπου κάποια ἀναγκαῖα συνθήκη ἀποκλείεται λογικά, μπορεί ὅμως νά τοποθετηθεῖ σ’ ἓνα πλαίσιο ὅπου ἀποκλείονται τόσα πολλά ἀπό τά κριτήριά της, ὥστε νά μήν μπορεί νά χρησιμοποιηθεῖ κυριολεκτικά — ὅπως ὅταν ἓνα μεταχειρισμένο αὐτοκίνητο ἀποδεικνύεται ὅτι ἦταν λεμόνι [ἑλληνικά θά λέγαμε μάπα⁽⁷⁾]. ΣτΜ].

Δέν ἔχω πεισθεῖ ὅτι ή λέξη “λεμόνι” καί ἄλλες συνηθισμένες λέξεις δέν ἔχουν καθόλου ἀναγκαῖες προϋποθέσεις, καί ὁ Scriven ἔχει τροποποιήσει πιά τήν πρότερή του γνώση. Θά ἔλεγα, λ.χ., ὅτι τό νά ἔχει μίαν ὀρισμένη ὀργανική ὑφή — ἀντί νά εἶναι καμωμένο ἀπό ξύλο ἢ ἀπό κερί — εἶναι μιά ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιά “νά εἶναι κάτι λεμόνι”. Στά σίγουρα ή ὑλικότητα τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἀναγκαῖα προϋπόθεση — ἓνα “πνευματικό λεμόνι” ἢ δέν θά ἦταν στήν κυριολεξία λεμόνι ἢ δέν θά ἦταν στήν κυριολεξία πνευματικό. Τά ἐρωτήματα πού ὑπάρχουν ἐδῶ εἶναι πολύ λεπτά — πιά λεπτά ἀπ’ ὅ,τι ή παρούσα στιγμή ἐπιτρέπει. Γιά παράδειγμα, ἄν ἔβρισκα μπροστά μου ἓνα ἀντικείμενο κατά τά ἄλλα ἀκριβῶς ὅπως ἓνα λεμόνι, ἀλλά μέ διάμετρο τρία μέτρα, ὑποθέτω πῶς θά δεχόμουν νά τό ὀνομάσω “λεμόνι”-γίγαντα — πραγματικά δέν ἔχω καταλήξει σέ συμπέρασμα. Δείχνει αὐτό πῶς τώρα χρησιμοποιῶ τήν ιδιότητα τοῦ μικροῦ μεγέθους μόνο σάν “κριτήριο” καί ὄχι σάν καθοριστική ιδιότητα τῶν λεμονιῶν; Ἴσως. Ὅμως, ἄν κάποιος λέει ὅτι ἓνα ἀντικείμενο εἶναι λεμόνι χωρίς νά προσθέσει τίποτε σχετικά μέ τό ἀσυνήθιστο μέγεθός του, πιστεύω πῶς δικαιολογημένα θά συμπεράνω ὅτι εἶναι μικροῦ μεγέθους. Ἴσως μπορούμε νά ἀκολουθήσουμε μίαν ὑπόδειξη τοῦ ἀείμνηστου Arthur Pap²⁷ καί ἄλλων πού ἔχουν ἀσχοληθεῖ μέ τήν “ἀνοιχτή ὑφή”²⁸ τῶν ἐμπειρικῶν ὄρων, καί νά ζυγίσουμε τά κριτήρια σάν περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπαραίτητα: διακρίνοντας “διαβαθμίσεις νοήματος”. Τότε θά μπορούσαμε νά ἀναγνωρίσουμε ἓνα μεταφορικό τροποποιητή σάν αὐτόν πού τοποθετεῖται σέ κάποιο πλαίσιο, ὅπου μιά ἀπό τίς αὐστηρά ἀπαραίτητες προϋποθέσεις του ἀποκλείεται. Ἀκόμη καί ἄν τό μικρό μέγεθος δέν εἶναι ἀπαραίτητη ιδιότητα τῶν λεμονιῶν, μπορεί νά εἶναι μιά ἀρκετά βασική ιδιότητα, καί σέ μιά τέτοια περίπτωση ἓνα πλαίσιο πού ἀντιτίθεται σ’ αὐτή τήν ιδιότητα θά ἦταν ἀρκετό γιά νά φέρει τή λέξη στή θέση μιᾶς μεταφορᾶς.

Αὐτό τό ἐρώτημα τό ἀφήνω ἀνοιχτό ἐδῶ, καί θά εἶμαι εὐχαριστημένος πρὸς τό παρόν ἄν ἔχω δείξει ὅτι ή Θεωρία τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης ὄχι μόνον ἐξηγεῖ ἀρκετά καλά ἓναν ἱκανό ἀριθμό παραδεδεγμένων χαρακτηρι-

στικῶν τῆς μεταφορᾶς, ἀλλά καί δέν χρησιμοποιοεῖ καμιά προϋπόθεση πού μιᾶ ὀρθή φιλοσοφία τῆς γλώσσας θά δίσταζε νά ἐπιτρέψει.

Μετάφραση: Γιώργος Μανρογιάννης

Σημειώσεις τοῦ συγγραφέα

1. "William Wordsworth: Notes Toward an Understanding of Poetry", *Kenyon Review*, XII (Καλοκαίρι 1950), σελ. 498 - 519.
2. T. S. Eliot, *Four Quartets*, New York: Harcourt, Brace, 1953, σελ. 16.
3. "Poetry: I. The Formal Analysis; II. The Final Cause", *Kenyon Review*, IX (Καλοκαίρι 1947), 436 - 56, (Φθινόπωρο 1947), σελ. 640 - 58.
4. *The Prose Style of Samuel Johnson*, New Haven: Yale University Press, 1941 (Yale Studies in English, Vol. 94), σελ. 66.
5. Lane Cooper, μεταφρ., *The Rhetoric of Aristotle*, New York: Appleton 1932, σελ. 192.
6. *The Well Wrought Urn*, New York: Reynal and Hitchcock, 1947, σελ. 29. Ἡ New Variorum Edition, ed. H. H. Furness, 5th ed., Philadelphia: Lip-pincott, 1915, σελ. 160 - 61, δείχνει μέ διασκεδαστικό τρόπο τί πονοκέφα-λος εἶναι αὐτή ἢ μεταφορά γιά τούς σχολιαστές τοῦ Σαίξπηρ.
7. Στό κεφάλαιό του περί μεταφορᾶς στό: Paul Henle, ed., *Language, Thought and Culture*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1958, κεφ. 7, μία ἀνάπτυξη καί ἐπίσης μία ἀλλαγή τῆς ἐκθεσης πού προηγουμένως εἶχε παρουσιαστεῖ μέ συντομία στήν Προεδρική του Διάλεξη πρός τήν Western Division of the American Philosophical Association, "The Problem of Mean-ing", στό *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 1953 - 54, Τόμος XXVIII, Yellow Springs: Antioch Press, 1954.
8. *Language, Thought, and Culture*, σελ. 182 - 83.
9. ὁ.π., σελ. 177 - 79.
10. ὁ.π., σελ. 181.
11. ὁ.π., σελ. 180.
12. Lane Cooper, μεταφρ., ὁ.π., σελ. 193.
13. Henle, ὁ.π., σελ. 190.
14. Παίρνω τοῦτο τό παράδειγμα, ὄχι ὅμως καί τήν ἐξήγηση, ἀπό τόν R. P. Blackmur, "Notes on Four Categories in Criticism", *Sewanee Review*, LIV (Ὀκτώβριος 1946): σελ. 576 - 89. Παρεμπιπτόντως, θά ἦταν ἐνδιαφέρον νά ἀκούσουμε μιᾶ ὑπεράσπιση τοῦ ἀντιστρέψιμου τοῦ στίχου τοῦ Ezra Pound

“Ο νοῦς σου καί σύ εἶστε ἡ θάλασσα τῶν Σαργασσῶν μας” (Your mind and you are our Sargasso Sea).

15. Ὁ Anthony Nemetz, σ’ ἓνα πρόσφατο ἄρθρο, “Metaphor: The Dae-dalus of Discourse”, *Thought*, XXXIII (Φθινόπωρο 1958), σελ. 417 - 42, βασίζει τό ἐπιχείρημά του στόν τύπο ὅτι “ἡ μεταφορά συνίσταται ἀπό δύο μέρη: 1. Τί λέγεται· 2. Τί ἐννοεῖται” (419)· τό ἐρώτημα τότε εἶναι: ποιά ἡ μεταξύ τους σχέση; Ἀλλά αὐτή ἡ διατύπωση βάζει τήν ἐρευνά μας σέ λάθος δρόμο. Ἡ μεταφορά εἶναι “κάτι πού λέγεται”, ἀκριβῶς ὅπως ἡ κυριολεκτική ἔκφραση: μποροῦμε νά ποῦμε κάτι εἴτε κυριολεκτικά εἴτε μεταφορικά, ἀλλά καί στίς δύο περιπτώσεις αὐτοί πού μᾶς ἀκοῦνε καταλαβαίνουν ὅτι ἐννοοῦμε αὐτό πού λέμε. Σέ μιά σαρκαστική παρατήρηση, αὐτό πού ὑπονοεῖται εἶναι τό ἀντίθετο αὐτοῦ πού λέγεται, ἀλλά ἐάν δέν ἀφήσουμε τή λέξη “λέγω” νά καλύπτει καί τίς δύο περιπτώσεις, θά σκεφτοῦμε ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς παρατήρησης εἶναι ἡ διαδικασία τοῦ νά ξεπεράσουμε τήν παρατήρηση καί νά φτάσουμε στήν κρυμμένη πίσω της πρόθεση.

16. *Poetic Discourse*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1958 (University of California Publications in Philosophy, No 33), σελ. 108 - 110.

17. Δές Walker Percy: “Metaphor as Mistake”, *Seewanee Review*, LXVI (Χειμῶνας 1958), σελ. 79 - 99. Ὁ Percy δείχνει μέ ἐνδιαφέροντα τρόπο πῶς μποροῦν νά ὑπάρξουν “λάθη πού. . . εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα μίαν αὐθεντική ποιητική ἐμπειρία” (80). “Ὁμως καί αὐτός φαίνεται νά ὑποχωρεῖ στό τέλος, ὅταν μιλάει γιά “ἐκεῖνο τό βασικό στοιχεῖο τῆς ἐννοιολογικῆς κατάστασης, τήν αὐθεντία καί τήν πρόθεση τοῦ Ὀνομάζοντος” (93).

18. Δές *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*, New York: Harcourt, Brace, 1953, κεφ. III.

19. Τό μέρος πού εἶναι νέο (γιά μένα) στήν παρούσα ἐκθεσή μου τῆς μεταφορᾶς δέν μοῦ πέρασε ἀπό τό μυαλό παρά μόνον ἀργότερα καί χάρη στίς ἀνακοινώσεις τοῦ Henle καί τῆς Hungerland, πού ἦταν μαζί μου συμποσιαστές ὅταν διάβασα τοῦτο τό ἄρθρο, σέ διαφορετική μορφή, στήν 17ῃ ἐτήσια συνάντηση τῆς American Society for Aesthetics, Cincinnati, Ohio, 29 - 31 Ὀκτωβρίου 1959. Ἡ κριτική τῆς Θεωρίας τῆς Λεκτικῆς Ἀντίθεσης ἀπό τόν Henle, ὅτι δηλαδή ἡ θεωρία δέν μπορεῖ νά ἐξηγήσει τό στοιχεῖο τῆς καινοτομίας στό νόημα τῆς μεταφορᾶς, καθώς καί ἡ συζήτηση πού ἀκολούθησε τή διάλεξη, μέ ὀδήγησαν σ’ αὐτόν ἐδῶ τόν τρόπο σκέψης.

20. *Of Holy Living*, κεφ. II, παρ. 3, στό *Works*, ed. C. P. Eden, Τόμος III, London 1847, σελ. 56. Ὁ Henle χρησιμοποίησε αὐτό τό παράδειγμα στή διάλεξή του στό Συμπόσιο.

21. Αὐτές οἱ μεταφορές οἱ σχετικές μέ τήν προσωπικότητα ἔχουν ἐρευνηθεῖ μ’ ἐνδιαφέροντα τρόπο ἀπό τόν Solomon E. Asch, “On the Use of

Metaphor in the Description of Persons”, στο: H. Werner, ed., *On Expressive Language*, Worcester: Clark University Press, 1955, και στο “The Metaphor: A Psychological Inquiry”, στο: R. Tagiuri και L. Petrullo, eds., *Person Perception and Interpersonal Behavior*, Stanford: Stanford University Press, 1958. Δες επίσης Roger Brown, *Words and Things*, Glencoe, Ill.: Free Press, 1958, σελ. 145 - 54.

22. Αυτός είναι ο τρόπος που έρμηνεύω το ποίημα του Wallace Stevens, “The Motive for Metaphor” (*Collected Poems*, New York: Knopf, 1955, σελ. 286): ‘Η μεταφορά μᾶς δίνει τή δυνατότητα νά περιγράψουμε, νά καθορίσουμε και νά διατηρήσουμε, τίς λεπτές διακρίσεις τῆς ἐμπειρίας και τῆς ἀλλαγῆς (“the half colors of quarter-things” in springtime), ἐνώ λέξεις μέ τούς σταθερούς τους ὀρισμούς τῶν λεξικῶν μποροῦν μόνο νά τά βγάλουν πέρα μέ

The weight of primary noon,
The A B C of being,
The ruddy temper, the hammer
of red and blue. . . .

Μοῦ φαίνεται ἀρκετά σωστό νά πῶ ὅτι νέες μεταφορές μεγαλώνουν τό γλωσσικό μας πλοῦτο, ἀκόμα και ἂν δέν “εὐρύνουν τό νόημα” μέ τή στενή ἔννοια, ὅπως παραπονεῖται ὁ J. Szzednicki, “On Metaphor”, *The Philosophical Quarterly*, X (Ἰούλιος 1960): σελ. 228 - 37.

23. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα ἔχει δοθεῖ ἀπό τόν Kenneth Burke, “Semantic and Poetic Meaning”, στο *The Philosophy of Literary Form*, Baton Rouge: Louisiana University Press, 1941, σελ. 144 — “Ἡ πόλη τῆς Νέας Ὑόρκης εἶναι στήν Iowa” μπορεῖ νά σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιρροή τῆς Νέας Ὑόρκης ἐκτείνεται, ὅπως οἱ σιδηροδρομικές της γραμμές, ὡς τή Δύση.

24. Δες τά ἐνδιαφέροντα ἄρθρα τοῦ Allan Gilbert, “Shakespeare’s Amazing Words”, *Kenyon Review*, XI (Καλοκαίρι 1949): 484 - 88, και Andrew Schiller “Shakespeare’s Amazing Words”, *Kenyon Review*, XI (Χειμῶνας 1949): σελ. 43 - 49.

25. “Definitions, Explanations, and Theories”, στο: Herbert Feigl, Michael Scriven και Grover Maxwell, eds., *Minnesota Studies in the Philosophy of Science*, Τόμος II: *Concepts, Theories, and the Mind-Body Problem*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1958, σελ. 105 - 7.

26. ὁ.π. σελ. 119.

27. *Semantics and Necessary Truth*, New Haven: Yale University Press, 1958, σελ. 327.

28. Friedrich Waismann, “Verifiability”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Suppl. Vol. XIX, London, 1945, σελ. 119 - 50. Πρβλ. Georg Henrik von Wright, *A Treatise on Induction and Probability*, London: Routledge and Kegan Paul, 1951, κεφ. 6, § 2, και Pap, ὁ.π., κεφ. 5, 11.

Σημειώσεις τοῦ μεταφραστή

(α) Μετάφραση Ἀντώνη Δεκαβάλλε, *Τά Τέσσερα Κουαρτέτα*, Ἀθήνα, 1952, σελ. 88.

(β) Μετάφραση Β. Ρώτα - Β. Δαμιανάκου, *Ἴκαρος*, 1969, σελ. 71.

(γ) *Ρητ.* 1406^b 9.

(δ) Μετάφραση Β. Ρώτα, *Ἴκαρος*, 1970, σελ. 44.

(ε) Tail-lights: τά πίσω φῶτα τοῦ αὐτοκινήτου.

(ζ) Bak'd: ψημένο, φουρνισμένο. Καί ἔτσι "bak'd with frost": ψημένο ἀπό τήν παγωνιά.

(η) Ἡ λέξη "lemon" στήν slang ἔχει τήν ἔννοια τῆς "ἀποτυχίας" ἢ τῆς "ἀπάτης".